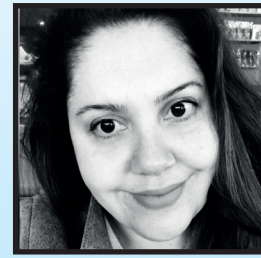

Türkiye’de Mesleki Akciğer Hastalıklarında Güncel Durum: Birkaç Temel Sorun ve Bunların Çözüm Önerilerine Dair Görüşler

Yaşamımızın yaklaşık üçte birlik dilimini çalışarak geçiriyoruz. Dolayısıyla çoğu zaman iş ortamlarında evlerimizde geçirdiğimize benzer uzunlukta zaman geçirdiğimiz söylenebilir. Bu nedendir ki, iş ortamında maruz kaldığımız her türlü risk etkeni sağlığımız üzerinde önemli etkilere sahiptir. Bu risk etkenleri fiziksel, kimyasal, biyolojik, ergonomik ve psikososyal risk etkenleri olarak sınıflandırılır. Buradan da anlaşılacağı gibi toplumda sık görülen pek çok hastalığın ortaya çıkmasında veya bu hastalıkların klinik tablolarının kötüleşmesinde iş ortamında maruz kalınan bu risk etkenlerinin katkısı büyüktür.

Solunum yolları ve akciğerler solunum işini yapan organlar olmaları nedeniyle tamamen dış

Canan DEMİR

*Tıp Doktoru
Akademisyen
Dokuz Eylül Üniversitesi Tıp Fakültesi
Göğüs Hastalıkları AD
İş ve Meslek Hastalıkları BD
TTD Sağlık Politikaları Çalışma
Grubu Başkanı*

drcanandemir18@gmail.com

ortama açıktır. Bu nedenle mesleki ve çevresel her türlü dış ortam etkeni solunum yolları ve akciğerler üzerinde çeşitli akut ve kronik sağlık etkilerine ve hatta hastalıklara neden olabilir. Ayrıca, akciğerler solunum işini ve gaz değiş tokuşunu yapmaları nedeniyle yüzey alanı çok geniş organlardır. Bu durum oksijen-karbon-dioksit geçişini kolaylaştırarak solunum işinin kolaylıkla yapılmasını sağlamakla birlikte dış ortamda karşılaştığımız bir takım toksik maddelerin vücuda alınmasında da ne yazık ki kolaylaştırıcı bir mekanizma olarak karşımıza çıkar.

Tüm bunların bir sonucu olarak hem dünyada hem de ülkemizde mesleki solunum yolu ve akciğer hastalıkları en sık görülen ve en sık tespit edilen meslek hastalıkları arasındadır. Ancak meslek hastalıklarına ilişkin ülke istatistikleri yakından incelendiğinde sık görülen meslek hastalıkları istatistikleri açısından gelişmiş ülkeler ile gelişmekte olan ülkeler arasında önemli farklılıklar olduğu görülmektedir. Örneğin tüm dünyada en sık görülen meslek hastalıklarının başında kas-iskelet sistemi hastalıkları gelmekteyken ülkemizde en sık görülen ve en sık tespit edilen meslek hastalıkları hâlen mesleki akciğer hastalıklarıdır. Yine gelişmiş ülkelerde en sık görülen mesleki akciğer hastalığı mesleki astım iken, gelişmekte olan ülkelerde hâlen en sık görülen ve en sık tespit edilen mesleki akciğer hastalıkları pnömokonyozlar, yani toz maruz kalımına bağlı gelişen hastalıklardır. Kendisi de bir “gelişmekte olan ülke” olan ülkemizdeki sınırlı sayı ve nitelikteki istatistik ve bilgi de bu durumu doğrulamaktadır. Pnömokonyozlar ülkemizde hâlen en sık tespit edilen meslek hastalıklarının başında gelmektedir. Yine, ölüme neden olan meslek hastalıkları arasında pnömokonyozlar birinci sırada yer almaktadır. Ülkemizde akciğer nakil sırasında bekleyen pnömokonyoz hastalarının listede bekleyen genel hasta sayısına oranı dünya ortalamasının yaklaşık 10 katıdır. Bu da pnömokonyozların hâlen ülkemizde en sık görülen, en ciddi, en ölümcül, sağlık maliyeti en yüksek meslek hastalığı grubu olduğunu göstermektedir.

Bu durumun temel nedeni, tüm olumlu çabalara rağmen ülkemizdeki işyerlerinde toz kontrolünün hâlâ sağlanamamış olmasıdır. Şüphesiz yıllar içinde hem mevzuat geliştirme hem iş sağlığı güvenliği önlemlerinin uygulanması ve denetlenmesi alanlarında bir takım olumlu çabalar olsa da ne yazık ki ülkemizin meslek hastalıkları ve özellikle pnömokonyoz verileri bu çabaların yeterli olmadığını, daha yapılması gereken çok şey olduğunu göstermektedir.

İşyerlerinde tozun azaltılması için yapılabilecek en önemli müdahaleler neler olabilir?

1. Türkiye hâlâ çalışanların yoğun şekilde toza maruz kalabileceği işyerlerine yoğun şekilde yatırım yapmaya devam eden bir ülkedir. Bu sektörlerin başında madencilik, seramik endüstrisi, yapay taş üretimi, çimento endüstrisi, termik santraller ve metal endüstrisi gelmektedir. Bu sektörler başta olmak üzere tozlu sektörlere verilen teşvikler, kredilendirmeler ile yapılan yatırımların devlet tarafından dikkatle izlenmesi, bu sektörlerde yapılacak yatırımlarda daha fabrikaların kurulması aşamasından başlamak üzere bu fabrikalarda alınacak hem iş sağlığı güvenliği önlemlerinin hem de çevresel önlemlerinin büyük bir dikkatle planlanmasının sağlanması ve toz kontrolüne yönelik kaynakta kontrol önlemleri başta olmak üzere her türlü önlemlerin denetimlerinin en etkin şekilde yapılması hayati önem taşımaktadır. Ülkemizde pek çok işyerinde kurulum aşamasından itibaren hem iş sağlığı ve güvenliği önlemlerinin planlanmasında, hem de yürütümünde ve bu önlemlerin yeterliliğinin ve etkinliğinin denetlenmesindeki eksiklikler ve sorunlar devam etmektedir. Ülkemizde iş müfettişi sayısı yetersizdir. Öyle ki, ILOSTAT verilerine göre; tüm dünyada iş kazası ve meslek hastalıkları sayılarının yapılan iş teftiş sayıları ile ters orantılı olduğu bilinmektedir. Yani, istihdam edilen iş müfettişi sayısı azaldıkça doğal olarak azalan iş teftiş sayısı, iş kazalarında ve meslek hastalıklarında artışla

sonuçlanmaktadır. ILOSTAT 2024 verilerine göre Türkiye’de toplam iş müfettişi sayısı 933, 10.000 işçi başına düşen iş müfettişi sayısı ise 0.30’dur. Oysa, Türkiye ile benzer nüfusa sahip olan Almanya’da toplam iş müfettişi sayısı 6009 (Türkiye’nin yaklaşık 6-7 katı), 10.000 çalışan başına düşen iş müfettişi sayısı ise 1.41’dir (Türkiye’nin yaklaşık 5 katı). Bu sayılar göz önüne alındığında bile iş müfettişi sayımızın olması gerekenin en az 5’te 1’i olduğu, yapılan iş teftişi sayılarının da bununla bağlantılı olarak yetersiz olduğu gözler önündedir. Buna ek olarak hekim iş müfettişimizin bulunmaması da özellikle yapılan denetimlerin iş sağlığına ilişkin ayağının da teknik olarak eksik olmasına neden olmaktadır. İş müfettişlerinin hem dağılımının yeniden düzenlenmesi (hekim ve başka bazı alanlardan iş müfettişi yetiştirilerek iş sağlığı konusundaki rehberlik ve denetim kalitesinin artırılması), hem de sayılarının

artırılması ülkemiz için hayati öneme sahiptir. Ertelenmemesi, acil olarak ele alınması gereken büyük ve kök bir sorundur.

2. Ülkemizde yürürlükte olan mevzuat gereği işyeri hekimleri ve iş güvenliği uzmanları işveren ile doğrudan iş sözleşmesi yapmak suretiyle çalışmaktadırlar. Bu durum işyerinin içinde adeta birer iç denetmen olarak çalışması gereken işyeri hekimlerini ve iş güvenliği uzmanlarını da işverenin birer çalışanı hâline getirdiğinden iş sağlığı güvenliği profesyonelleri “bağımsız” ve “tarafsız” olarak görevlerini yerine getirememektedirler. Öyle ki, alınması gereken İSG önlemlerini dile getirdiklerinde, bu önlemlerin alınması konusunda ısrarcı olduklarında, hatta yasal olarak bildirim zorunlu olan iş kazalarının ve meslek hastalıklarının devlete bildirilmesini sağladıklarında işlerini kaybedebilmektedirler. Bu durumda, İSG profesyonellerinin çalışanların sağlığı için hayati öneme sa-

hip olan görevlerini layığı ile yerine getiremeyecekleri açıktır. Bu nedenle, acilen, İSG profesyonellerinin istihdam modeli yeniden düzenlenmeli, gelişmiş ülkelerdeki örnekler gibi bağımsız kuruluşlarca yürütülen ve Sağlık Bakanlığı ile Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı tarafından sıkıca denetlenen, maaşlarını doğrudan işverenden almadıkları yeni bir modele geçilmelidir.

3. Özellikle çoğu “Tehlikeli” ve “Çok tehlikeli” sınıfta yer alan tozlu işyerlerinin işverenlerine işyerinin kuruluşundan itibaren hem Sağlık Bakanlığı ve hem de Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı tarafından tozun sağlık etkileri, işyerinde toz türleri, toz kaynakları, toz kontrol tedbirleri ve tozla mücadelede kullanılacak kişisel koruyucu donanımlar konusunda bilgilendirme çalışmaları yapılmalı, tozun sağlık etkilerini ve neden olabileceği meslek hastalıklarını bilmeyen hiçbir girişimciye tozlu sektörlere yatırım izni verilmemesi gerekmektedir. Yapılan çalışmalar ve gözlemler tüm dünyada işverenlerin İSG bilgi düzeylerinin işçilerden daha yüksek olmadığını göstermektedir. Yani kabaca işçiler bu konularda ne kadar bilinçsizse işverenler de o kadar bilinçsizdir. İSG alanındaki eğitim ve farkındalık geliştirilmesi, İSG kültürü oluşturulması, kişilerin inisiyatifine ve merakına bırakılamayacak kadar kritik konulardır.
4. Yine özellikle 50’den az çalışanı olup tozlu sektörlerde üretim yapmakta olan küçük işletmelere devletin eğitim desteğinin yanında know-how ve hatta İSG çalışmalarında kullanılmak üzere hibe ve kredi desteklerinde bulunması hayati öneme sahiptir. Çünkü İş Sağlığı Güvenliği açısından en sıkıntılı ve denetimi en zor işyerleri küçük ve orta büyüklükteki işletmelerdir ki ülkemizde KOBİ’ler (Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler) toplam işyerlerinin %99’unu oluşturmaktadır. KOBİ’ler toplam istihdamın ise yaklaşık %70’ini sağlamaktadır. Buna ek olarak kayıt dışı çalışmanın en yoğun olduğu

işyerlerinin de KOBİ’ler olduğu bilinmektedir. Dolayısıyla devletimizin KOBİ’lerdeki İSG önlemlerinin planlanması, yürütülmesi ve denetimine özel önem göstermesi şarttır.

5. Ülkemizde meslek hastalıklarının tespitine yönelik en önemli sorunlardan biri de laboratuvar altyapısındaki eksikliklerimizdir. Ülkenin bir kısmı uzay çağını yaşarken, ülke genelinde Sağlık Bakanlığı ve Devlet Üniversitelerinde klinik tanı amacıyla rutin olarak çalışmakta olan endüstriyel toksikoloji laboratuvarı sayımız bir elin parmaklarını geçmez. Oysa, kurşun, mangan, arsenik, cıva zehirlenmeleri başta olmak üzere pek çok mesleki intoksikasyonun hem tanısı hem de tedavilerinin gerçekleştirilmesi bu laboratuvar olanaklarının varlığına bağlıdır. Toza maruz kalan pek çok işçi tozun içinde veya tozu soluduğu hava ile birlikte pek çok metal tozuna ve kimyasal madde buharına da maruz kalmaktadır. Bizler hekimler olarak akciğer filmi ve tomografisi gibi temel tetkiklerle pnömokonyoz hastalığını çok rahat bir şekilde tespit edebiliyorken bu metallere ve kimyasallara bağlı gelişen sağlık etkilerini, hastalıkları ve zehirlenmeleri kolaylıkla tespit edemiyoruz ve tedavi edemiyoruz. Özellikle Sağlık Bakanlığı’nın ve Devlet Üniversite Hastanelerimizin acilen endüstriyel toksikoloji laboratuvar altyapı çalışmalarını tamamlamaları ve bu laboratuvarları klinik hizmete sunmaları gerekmektedir. Çünkü işyerinde maruz kalınan bu metal ve kimyasallar akciğer kanseri başta olmak üzere pek çok kansere neden olabilmektedir. Yine kanser dışında da başta sinir sistemi olmak üzere pek çok organ ve sistemde kalıcı hasarlara neden olabilmektedir.

Şüphesiz işyerlerinde toz maruz kalımının azaltılması ve mesleki akciğer hastalıklarının önlenmesi konusunda yazılabilecek daha pek çok şey, irdelenmesi gereken pek çok konu var. Bu yazıda yalnızca konuya sade bir giriş yapılmış, okuyucuda bu alana ilişkin yeni yeni soru işaretleri oluşması hedeflenmiştir.